

Προβλήματα παραγραφής στην “απάτη περί την πρόσληψη”

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΒΑΘΙΩΤΗ
Αναπλ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η σκιαγράφηση των κυριότερων ζητημάτων που αφορούν την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής στο έγκλημα της “απάτης περί την πρόσληψη”. Στο επίκεντρο της προβληματικής βρίσκεται η λεγόμενη “θεωρία της διευρυμένης συμπεριφοράς”, η οποία προσφέρεται μεν για την αντιμετώπιση της “πρώιμης παραγραφής” στα “εγκλήματα αποστάσεως”, αλλά ειδικά στο έγκλημα της απάτης έχει συνδεθεί με επιφυλάξεις ως προς την δυνατότητα θεμελίωσης του καθήκοντος διαφώτισης επί της προγενέστερης επικίνδυνης ενέργειας ή/και της καλής πίστωσης. Ταυτοχρόνως, η θεωρία αυτή ανοίγει τον δρόμο για την εφαρμογή του κατ’ εξακολούθησιν εγκλήματος, μια συνέπεια που αφ’ ενός έχει διχάσει την ελληνική επιστήμη και νομολογία, αφ’ ετέρου τελεί σε δυσαρμονία προς την πλέον καθιερωμένη, αν και όχι ανέφελη, θεωρία της εξομοιούμενης με βλάβη συγκεκριμένης περιουσιακής διακινδυνεύσεως. Οι εκτιθέμενες σκέψεις διατυπώνονται επ’ αφορμή προεχόντως της ΑΠ 128/2018 (βλ. ανωτέρω, σ. ...) συνεκτιμωμένων και άλλων πρόσφατων αποφάσεων που δημοσιεύονται στο παρόν τεύχος (βλ. ιδίως τις ΑΠ 983/2018 και ΑΠ 1074/2018, σ. ... και ..., αντιστοίχως), ενώ ταυτοχρόνως επιχειρείται η δικαιουσυνκριτική παρουσίαση των αντίστοιχων προβλημάτων παραγραφής της “απάτης περί την πρόσληψη”, όπως αυτά αντιμετωπίστηκαν στην γερμανική νομοθεσία και νομολογία τόσο κατά το προϊσχύσαν όσο και κατά το ισχύον νομοθετικό καθεστώς.

I. Το πρώτο από τα δύο μεγάλα προβλήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο της συζήτησης για το ιδιαίτερος επίκαιρο-οιονεί επιδημικής διαστάσεως- έγκλημα της “απάτης περί την πρόσληψη” είναι η έναρξη της προθεσμίας παραγραφής του. Το δεύτερο πρόβλημα αφορά την τυχόν βλάβη που προκλήθηκε είτε στην περιουσία εκείνη από την οποία χρηματοδοτείτο συστηματικά ο (μη έχων τα τυπικά ή/και τα ουσιαστικά προσόντα) προσληφθείς είτε στην περιουσία του τρίτου, ο οποίος προσδοκούσε ότι θα προσληφθεί στην προκηρυχθείσα θέση λόγω πληρώσεως στο πρόσωπό του των απαιτούμενων προσόντων. Στο πλαίσιο της προκειμένης μελέτης θα επιχειρηθεί η σύντομη πραγμάτευση των κυριότερων πτυχών που συνάπτονται αποκλειστικώς με το πρώτο πρόβλημα, δεδομένου ότι με αυτό σχετίζεται η υπ’ αριθμόν 128/2018 απόφαση του Αρείου Πάγου, η οποία έδωσε την κύρια αφορμή για την συγγραφή του παρόντος. Η διεξοδικότερη πραγμάτευση του πρώτου καθώς και η ανάλυση του δεύτερου προβλήματος θα επιχειρηθούν στο πλαίσιο προσεχούς μονογραφίας.

Η ανάγνωση του σκεπτικού της ως άνω αρεοπαγίτικης αποφάσεως γεννά αισθήματα απαισιοδοξίας σε ό,τι αφορά την προοπτική διεξαγωγής ενός γόνιμου διαλόγου ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη με αντικείμενο κάποια κεφαλαιώδους σημασίας ζητήματα της ποινικής δογματικής, ώστε αφ’ ενός να βελτιώνεται η απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης, αφ’ ετέρου να προάγεται η επιστήμη και εν τέλει να ενισχύονται οι πυλώνες του κράτους Δικαίου. Ωστόσο, αυτή η απαισιοδοξία μετριάζεται εν τινι μέτρω από την έκδοση δύο μεταγενέστερων αρεοπαγίτικών αποφάσεων: Πρώτον, της ΑΠ 983/2013, στην μείζονα πρόταση της οποίας απερρίφθη μεν, πλην όμως ελήφθη υπ’ όψιν η διαφορετική οπτική που έχει προταθεί για την επίλυση του προβλήματος της παραγραφής στο εδώ υπό εξέταση έγκλημα¹. Δεύτερον, της ΑΠ 1074/2018, στον υπαγωγικό συλλογισμό της οποίας εντοπίζεται ένα νομολογιακό *nonum* σε ό,τι αφορά μία από τις ενδεχόμενες πηγές θεμελίωσης του καθήκοντος διαφώτισης στην αθέμιτη παρασιώπηση².

II. Οι βασικές παράμετροι της συζήτησης που έχει διεξαχθεί σχετικά με το κεντρικό ζήτημα της παραγραφής στην “απάτη περί την πρόσληψη” είναι οι ακόλουθες:

A. Πριν από τέσσερις περίπου δεκαετίες, η Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη σε σχόλιο της υπό το υπ’ αριθμ. 77/1979 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ναυπλίου για την παραγραφή της “απάτης περί την απονομή συντάξεως”, η οποία εμφανίζει δομή ανάλογη προς την “απάτη περί την πρόσληψη”,

διεπίστωνε τα εξής³: Η θεωρία της συμπεριφοράς, όπως αυτή αντανακλάται στο γράμμα του άρ. 17 ΠΚ σε συνδυασμό με το άρ. 112 ΠΚ, δεν επαρκεί για την ικανοποιητική επίλυση του προβλήματος της παραγραφής σε τέτοιες περιπτώσεις απάτης, τυπικό γνώρισμα των οποίων είναι η καταβολή σύνταξης ή μισθού σε χρονικό βάθος. Με τα λόγια της σχολιογράφου: «Με την πράξη απονομής συντάξεως, την οποία προκάλεσε ο δράστης, παριστώντας ψευδή γεγονότα ως αληθή, δημιουργείται μια κατάσταση διακινδυνεύσεως της περιουσιακής κατάστασης του παθόντος, που με την έναρξη καταβολής των συντάξεων εξελίσσεται σε υλική βλάβη, συνεχώς επιτεινόμενη»⁴.

B. 1. Για να αντιμετωπισθεί το *curiosum* της “πρώιμης παραγραφής” τέτοιων μορφών απάτης, στις οποίες η μεν ψευδής παράσταση τελείται σε χρόνο *x*, ενώ η βλάβη ολοκληρώνεται σε (κατά πολύ μεταγενέστερο) χρόνο *ψ* (μεσολαβούντων πολλών χρονικών σημείων *ψ1*, *ψ2*, *ψ3* κ.λπ., αντίστοιχων προς τις εκάστοτε μηνιαίες καταβολές)⁵, προτάθηκε μια νομική κατασκευή που ήταν γνώριμη ήδη από το πεδίο ενός άλλου εγκλήματος αποτελέσματος-βλάβης, ήτοι της ανθρωποκτονίας εξ αμελείας: Όπως ο “κτίστης”, που στο μακρινό παρελθόν ανήγειρε μια πολυκατοικία *non lege artis*, όφειλε –για όσο διάστημα μπορούσε– να αποτρέψει τον θάνατο των ενοίκων, ο οποίος επήλθε πολύ αργότερα κατά την κατάρρευση της πολυκατοικίας⁶, έτσι και ο “ψεύτης” όφειλε να διαφωτίσει το αρμόδιο πρόσωπο για τα πραγματικά του προσόντα, ώστε να αποτρέψει την πρόκληση περαιτέρω περιουσιακής βλάβης, η οποία απέρρευσε από την ψευδή παράσταση του παρελθόντος. Αμφότεροι βαρύνονται με ιδιαίτερη νομική υποχρέωση αποτροπής της βλάβης λόγω της προγενέστερης επικίνδυνης ενέργειάς τους: ο πρώτος λόγω της παραβίασης των κανόνων της οικοδομικής, ο δεύτερος λόγω της πράξης εξαπατήσεως⁷. Τα χρονικά σημεία

3. ΠοινΧρ 1979, σ. 518, αρ. στ.

4. Αυτόθι, δ. στ.· βλ. και το ανωτέρω δημοσιευόμενο βούλευμα ΣυμβΕφΘρακ 39/2017 (ΕισΠροτ Γ. Σκιαδαρέση), σ. ... Η σημασία, πάντως, που έχει η παραδοχή αυτή για την “οπισθοβαρή” (i.e. με βάση το χρονικό σημείο της σύναψης της συμβάσεως) και όχι “εμπροσθοβαρή” (i.e. με βάση την λήψη του τελευταίου μισθού) έναρξη του χρόνου της παραγραφής επισημαίνεται κατωτέρω υπό II.Γ.2.

5. Δεν αποκλείεται να μπορεί να εντοπισθεί και ένα ενδιάμεσο χρονικό σημείο *x1*, κατά το οποίο συνάπτεται η σύμβαση: σε ένα κράτος όπου σοβεί η οικονομική κρίση δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να “παγώνουν” οι προσλήψεις επί μεγάλο χρονικό διάστημα.

6. Επ’ αυτού βλ. Ανδρουλάκη, Επί του προσδιορισμού της εννοίας του διαρκούς εγκλήματος, ΠοινΧρ 1965, σ. 335 κ.ε., 337.

7. Σχετικά με το αν δόλιες πράξεις που αποβλέπουν στην πρόκληση του αποτελέσματος μπορούν να θεμελιώσουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση αποτροπής του βλ. την καταφατική θέση του Παπακυριάκου, Οριοθέτηση της ποινικής ευθύνης για παραλείψεις. Πηγές

1. Για τις δύο κρίσιμες παραδοχές αυτής της αποφάσεως βλ. κατωτέρω υπό II.Β.4.β., καθώς και την υποσ. 55.

2. Βλ. υπό II.Β.2.δ.

χ και ψ αντιστοιχούν σε δύο στάδια αφιστάμενα αλλήλων: το μεν της *απαξίας της συμπεριφοράς*, το δε της *απαξίας του αποτελέσματος*⁸. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να γίνει λόγος για “εγκλήματα αποστάσεως” [Distanzdelikte], ως προς τα οποία ο Τζωρτζόπουλος σημειώνει: «Εάν λοιπόν ερωτήσωμεν, πότε και πού ετελέσθη το τοιούτον έγκλημα ως σύνολον, είναι αδύνατον να δώσωμεν απάντησιν, διότι εν πάση περιπτώσει σήμεραν και χθες, εδώ και εκεί, συνέβη μόνον μέρος του εγκλήματος»⁹.

2. α) Σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, το έγκλημα της “απάτης περί την πρόσληψη”, πρέπει να σημειωθεί ότι, πέραν της προγενέστερης επικίνδυνης ενέργειας, η θεμελίωση ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης για την αποκάλυψη της αλήθειας και, συνακόλουθα, για την αποτροπή επελεύσεως περαιτέρω περιουσιακής βλάβης, αναζητείται και στην *καλή πίστη* (ομού μετά των συναλλακτικών ηθών). Επί παραδείγματι, με το υπ’ αριθμ. 1956/2017 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών¹⁰ έγινε δεκτό ότι ο κατηγορούμενος, αιτούμενος πρόσληψή του σε θέση υπαλλήλου Φύλαξης Καταστημάτων Κράτησης, παρότι είχε προσκομίσει στο Υπουργείο Δικαιοσύνης νοθευμένο ως προς την βαθμολογία απολυτήριο λυκείου (αναγραφόταν ο βαθμός «15» αντί του πραγματικού «13 και 7/10»), επιτυχάνοντας δι’ αυτού του τρόπου τον διορισμό του στο εν λόγω Υπουργείο, «καθ’ όλο το χρονικό διάστημα που υπηρετούσε» σε αυτό, «ήτοι από 10.10.2005 έως 9.12.2015, *παρασιώπησε αθέμιτα*, δηλαδή κάιτοι είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση προς τούτο, *προκύπτουσα από την καλή πίστη, την διάταξη του άρ. 288 ΑΚ* και την συμπεριφορά που ο δημόσιος υπάλληλος οφείλει να έχει απέναντι στην Υπηρεσία του, από τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, κατά την εκάστοτε καταβολή του μηνιαίου μισθού, ότι δεν μπορούσε νομίμως να παρέχει τις υπηρεσίες του σε αυτό, αφού ο διορισμός του ήταν παράνομος»¹¹.

β) Μολονότι, όμως, η καλή πίστη είχε αναγνωρισθεί παλαιότερα και στην γερμανική νομολογία ως πηγή του καθήκοντος διαφώτισης σχετικά με την αλήθεια¹² –και δη στο πλαίσιο της “απάτης περί την απονομή της συντάξεως”¹³– ορθώς επισημαίνεται στην ποινική επιστήμη ότι η πηγή αυτή στερείται του χαρακτηριστικού εκείνου που οδηγεί στην κατάφαση της *ιδιαιτέρας* (και όχι απλώς γενικής) νομικής υποχρέωσης ενός προσώπου να αποτρέψει την επέλευση ενός εγκληματικού αποτελέσματος, εν προκειμένω: της περιουσιακής βλάβης¹⁴. Τούτο, διότι, σύμφωνα με τα άρθρα 197 και 288 ΑΚ, η καλή πίστη διέπει ανεξαιρέτως όλες τις συμβατικές σχέσεις, ακόμη και εκείνες που βρίσκονται στην φάση των διαπραγματεύσεων. Ως εκ τούτου, δεν είναι νοητό, εκ μόνης της συμβάσεως, να αξιώ-

νεται από το εκάστοτε συμβαλλόμενο μέρος να διαφωτίζει τον αντισυμβαλλόμενο του για το πραγματικό status των συμβατικών θεμελίων – η bona fides είναι μια αρχή γενικής ακτινοβολίας και ηθικής απόχρωσης¹⁵, η οποία αφ’ εαυτής αδυνατεί να προσδώσει στην σύμβαση το *ιδιαιτερο* εκείνο *εγγυητικό υπόστρομα* που θα ενεργοποιήσει το ζητούμενο καθήκον διαφώτισεως ως sine qua non στοιχείο της αθέμιτης παρασιώπησης. Αντιθέτως, η προσδοκία ότι το έτερον μέρος θα αποκαλύψει την αλήθεια πρέπει να βρίσκει έρεισμα σε πρόσθετα δεδομένα: π.χ. στην φύση της συγκεκριμένης συμβάσεως ή στην ήδη υφιστάμενη προσυμβατική σχέση των συμβαλλόμενων μερών¹⁶. Αλλιώς, ισχύει ότι όποιος συνάπτει συμβάσεις *δικαιούται κατ’ αρχήν να στοχεύει στην αποκλειστική ικανοποίηση του δικού του συμφέροντος*, αδιαφορώντας επομένως για το συμφέρον του αντισυμβαλλομένου¹⁷.

γ) Πρέπει δε να επισημανθεί ότι προς αυτήν την θέση εναρμονίζεται πλέον σταθερά και η γερμανική νομολογία. Αντιπροσωπευτική εν προκειμένω είναι η από 16.11.1993 απόφαση του γερμανικού ομοσπονδιακού Ακυρωτικού¹⁸, η κρίση της οποίας αποτέλεσε τρόπον τινά πυξίδα για την μετέπειτα νομολογία¹⁹. Στην απόφαση αυτή διατυπώθηκε *expressis verbis* η θέση ότι «καθήκον διαφώτισεως σε βάρος του κατηγορουμένου δεν μπορεί να αντληθεί από την γενική αρχή της καλής πίστης, όπως αυτή αποτυπώνεται στο άρ. 242 γερμΑΚ [πρβλ. άρ. 288 ελλΑΚ]»²⁰. Για να στοιχειοθετηθεί τέτοιο καθήκον, «θα πρέπει να υφίσταται το θεμέλιο μιας ιδιαίτερης σχέσης εμπιστοσύνης» [besonderes Vertrauensverhältnis]²¹. Ως εκ τούτου, εγκατελείφθη η ευρεία αντίληψη περί της ισχύος της καλής πίστης, η οποία είχε υιοθετηθεί από το ίδιο δικαστήριο προπολεμικώς – σύμφωνα με αυτή την παρωχημένη πλέον αντίληψη, γινόταν δεκτό ότι «κάθε συμβαλλόμενος οφείλει κατά τις διαπραγματεύσεις να αποκαλύπτει όλες εκείνες τις περιστάσεις οι οποίες είναι καθοριστικές για την λήψη απόφασης του αντισυμβαλλομένου του και που ο ίδιος γνωρίζει ότι η άλλη πλευρά τις αγνοεί»²².

15. Πρβλ. *Naucke*, JZ 1967, σ. 372, ο οποίος δηκτικά σημειώνει ότι η “μετάφραση” του κοινού περί Δικαίου αισθήματος (προς το οποίο φέρεται να είναι εναρμονισμένη η καλή πίστη ως πηγή του καθήκοντος διαφώτισης) σε νομική έννοια έχει προηγουμένως προπαρασκευασθεί από την λεγόμενη άρχουσα γνώμη. Πρβλ. τις ενστάσεις που καταγράφει η *Petra Kamberger*, *Treu und Glauben* (§ 242 BGB) als Garantstellung im Strafrecht, σ. 129 κ.ε.

16. Βλ. π.χ. *Baumann*, *Betrug durch vom Geschäftspartner nicht verstandene Vertragsformulierung*, JZ 1957, σ. 367 κ.ε., 369.

17. Επ’ αυτού βλ. και *Βαθιώτη*, *Απάτη και Εκβίαση: Ομοιότητες – Διαφορές – Διασταυρώσεις*, 2014, πλαγιάρ. 292.

18. *BGHSt* 39, 392.

19. Επ’ αυτού βλ. *Rengier*, *StrafR*, BT I, *Vermögensdelikte*, ²⁰2018, § 13, Rdn. 30.

20. *BGHSt* 39, 401.

21. *BGHSt*, αυτόθι. Το εν λόγω προαπαιτούμενο αναγνωρίζεται σήμερα από τους περισσότερους εκπροσώπους της γερμανικής και της ελληνικής επιστήμης. Ειδικά ως προς την “απάτη περί την πρόσληψη” βλ. *Kargl*, *Offenbarungspflicht und Vermögensschaden beim Anstellungsbetrug – Der doppelte Rechtsreferendar*, *wistra* 2008, σ. 121 κ.ε., 123· πρβλ. *Tanja Isabel Budde*, *Der Anstellungsbetrug. Täuschungen des Bewerbers im Arbeitsrecht, Beamtenrecht und Strafrecht*, 2005, σ. 213, η οποία σημειώνει ότι στο πλαίσιο αυτής της μορφής απάτης το πεδίο εφαρμογής για την διά παραλείψεως εξαπάτηση είναι πολύ περιορισμένο.

22. *RGSt* 70, 151, 157. Η εκ διαμέτρου αντίθετη (ορθή) αντίληψη, βάσει της οποίας ισχύει ότι «κατ’ αρχήν κάθε συναλλασσόμενος δικαιούται να αξιοποιεί προς όφελός του την καλύτερη πληροφορία του ή τις υπέρτερες γνώσεις του», ότι «σε μια οικονομία της αγοράς οι τιμές διαμορφώνονται με βάση την προσφορά και την ζήτηση» και ότι «συμφωνίες με αντικείμενο την ανταλλαγή προϊόντων και υπηρεσιών διέπονται από την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων», υιοθετήθηκε προ δεκαπενταετίας από το Εφετείο της Στουτγάρδης: βλ. *OLG Stuttgart* NStZ 2003, 554.

και περιεχόμενο ιδιαίτερων νομικών υποχρεώσεων κατά την έννοια του άρθρου 15 ΠΚ, 2014, σ. 413 κ.ε., πλαγιάρ. 534 κ.ε.

8. Βλ. π.χ. *Wolters/Beckschäfer*, *Zeitliches Auseinanderfallen von Handlung und Erfolg, – ein Problem der Zurechnungslehre*, *FS-Herzberg*, 2008, σ. 141 κ.ε.

9. *Τζωρτζόπουλος*, *Εγχειρίδιον του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου*, Τόμ. Α, ΓενΜ, 1936, σ. 138 (η έμφαση του γράφοντος).

10. *ΠοινΧρ* 2018, 711 (ΕισΠρωτ *Ουρανίας Σταθέα*).

11. Η έμφαση του γράφοντος. Επίκληση της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών γίνεται και στα ανωτέρω δημοσιεύσιμα βουλευμάτα: *ΣυμβΕφΑθ 1117/2018* (ΕισΠρωτ *Π. Παναγιωτόπουλου*), σ. ...· *ΣυμβΕφΘρακ 39/2017* (ΕισΠρωτ *Γ. Σκιαδαρέση*), σ. ...· *ΣυμβΕφΑθ 1791/2016*, σ. ... (ΕισΠρωτ *Βούλγαρη*).

12. Βλ. π.χ. αποφάσεις του προπολεμικού Ακυρωτικού: *RGSt* 66, 56, 58· *RGSt* 69, 283, 284· *RGSt* 70, 151, 156.

13. *SchöffGer Minden* MDR 1950, 692, με αντίθετο σχόλιο *Lange*. Την αρχή της καλής πίστης ως πηγή καθήκοντος διαφώτισης στην “απάτη περί την πρόσληψη” εξετάζει η *Daniela Wessel*, *Die Anstellungserschleichung in strafrechtlicher Sicht*, 2005, σ. 123 κ.ε.

14. Βλ. π.χ. *Kindhäuser/Böse*, *StrafR*, BT II, *Straftaten gegen Vermögensrechte*, ¹⁰2019, § 27, Rdn. 30, με περαιτέρω παραπομπές στην υποσ. 69· *Αποστολίδου*, *Απάτη – Η Πλάνη ως Αποτέλεσμα Πράξης Εξαπάτησης και η Περιουσιακή Διάθεση στο Έγκλημα της Απάτης*, 2000, σ. 218· *Μυλωνόπουλο*, *ΠοινΔ*, ΕιδΜ, ³2016, σ. 425.

Σημαντική είναι η διευκρίνιση που κάνει το ομοσπονδιακό Ακυρωτικό σε σχέση με την καλή πίστη και την τυχόν συνδυαστική επίδραση που μπορεί να ασκεί στην θεμελίωση καθήκοντος διαφώτισης το ύψος της απειλούμενης ζημίας. Η παράμετρος αυτή προσφυώς επισημαίνεται ότι αδυνατεί να καθορίσει την εξεταζόμενη έννομη σχέση των αντισυμβαλλομένων, με το σκεπτικό ότι «η παρασιώπηση ενός γεγονότος που άγει στην αυτοβλάβη της άλλης πλευράς είναι εξίσου αξιόποινη [ή μη αξιόποινη], ανεξάρτητα από το αν η [επαπειλούμενη] ζημία είναι μεγάλη ή μικρή»²³. Και πράγματι, κάποιος οφείλει να εγγυάται την ασφάλεια της περιουσίας του αντισυμβαλλομένου ή, αντιθέτως, δεν οφείλει – το αν η εν τέλει προκληθείσα ζημία είναι μεγάλη ή μικρή είναι *cura posterior*· με άλλα λόγια: ο χαρακτηρισμός ενός δράστη ως “μικροαπατεώνα” ή “μεγαλοαπατεώνα” προϋποθέτει να έχουμε συμφωνήσει πάντως ότι είναι *απατεώνας* (επειδή αθεμίτως παρασιώπησε την αλήθεια).

δ) Στο σημείο αυτό, είναι επιβεβλημένο να αναδειχθεί ένα χωρίο από την ανωτέρω δημοσιευόμενη ΑΠ 1074/2018, το οποίο ενδεχομένως σηματοδοτεί μια σημαντική στροφή στην αρεοπαγτική νομολογία σε ό,τι αφορά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη ως το πάλαι ποτέ “κραταιό δίδυμο” επί του οποίου θεμελιωνόταν το καθήκον διαφώτισης του αντισυμβαλλομένου. Με την απόφαση αυτή αναιρέθηκε η προσβαλλόμενη καταδικαστική απόφαση για κατ’ εξακολούθηση “απάτη περί την πρόσληψη”, αφ’ ενός διότι «δεν προσδιορίζεται σε τι συνίσταται η παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών (θετική ενέργεια), η οποία φέρεται ότι έλαβε χώρα κατά το χρονικό διάστημα από 10.3.1998 έως 2.10.2017 και όχι στις ημερομηνίες 26.2.1988 και 20.9.1988», αφ’ ετέρου διότι «ο άλλος τρόπος τέλεσης (παρασιώπηση) που, κατά τα προεκτεθέντα, γίνεται με παράλειψη, προϋποθέτει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση και όχι μόνο την πηγάζουσα από την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, πλην όμως, στην προκειμένη περίπτωση, τέτοια υποχρέωση, δεν προσδιορίζεται κατά τρόπο σαφή και συγκεκριμένο, ενώ η αναφορά και των δύο υπαλλακτικών τρόπων τέλεσης της απάτης, για την ίδια συμπεριφορά, δημιουργεί ασάφεια και αντίφαση με αποτέλεσμα να καθίσταται ανέφικτος ο έλεγχος της ορθής ή μη εφαρμογής της ουσιαστικής ποινικής διάταξης, οπότε το προσβαλλόμενο βούλευμα στερείται νόμιμης βάσης»²⁴.

Το αν αυτή η (κατά τα προεκτεθέντα: ορθή) διατύπωση θα επαναληφθεί και σε μεταγενέστερες αρεοπαγτικές αποφάσεις με συνέπεια την αναίρεση της προσβαλλομένης εκείνης κατά το σκεπτικό της οποίας το καθήκον διαφώτισης θα έχει στηριχθεί στην καλή πίστη και μόνο, είναι ένα ερώτημα που στο πλαίσιο του παρόντος, ελλείψει άλλων αξιοποιήσιμων ενδείξεων, είναι αναπόφευκτο να μείνει αναπάντητο. Πάντως, δεν είναι *a priori* αποκλεισμένη η αρνητική απάντηση, δεδομένου ότι στην μείζονα πρόταση της ίδιας αποφάσεως περιέχεται η κλασική επωδός που στερεότυπα επαναλαμβάνεται από πολλών δεκαετιών στην αρεοπαγτική νομολογία²⁵: «υποχρέωση ανακοινώσεως [ενν. των αληθινών γεγονότων] μπορεί να θεμελιωθεί και στην από τις διατάξεις των άρθρων 197, 288 και 330 ΑΚ επιβαλλόμενη συμπεριφορά στον συναλλασσόμενο κατά τα συναλλακτικά ήθη και την καλή πίστη».

3. α) Ως προς την δυνατότητα θεμελίωσης του καθήκοντος διαφώτισης σε μία εκ των συζητούμενων πηγών ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης στο πλαίσιο της αθέμιτης παρασιώπησης, ένα τμήμα της νομολογίας μας τηρεί αρνητική στάση,

23. BGHSt, ό.π. (εγκαταλείποντας την θέση της BGHSt 6, 198): έτσι και BGHSt 46, 196, 202· βλ. και Maab, Betrug verübt durch Schweigen, 1982, σ. 148· Saliger, εις: Matt/Renzikowski, StGB, Kommentar, 2013, § 263, Rdn. 85. Αλλιώς οι: Eisele, Strafr - BT II, *2017, Rdn. 539, με περαιτέρω παραπομπές στην υποσ. 1334· Σπινέλλης, ΠοινΔ, ΕιδΜ, 2011, σ. 363· Μπέκας, εις: Παύλου/Μπέκας, Ποινικό ΙΙΙ, Εγκλήματα κατά της Ιδιοκτησίας, Περιουσίας & Ζωής, 2011, σ. 262.

24. Η έμφαση του γράφοντος.

25. Βλ. τις αναφορές της Αποστολίδου, ό.π., σ. 221, υποσ. 241.

θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο προσκρούει στην *απαγόρευση αυτοενοχοποίησης*, άλλως στο *ατιμώρητο της αυτούποθάλψης*²⁶. Η θέση αυτή υιοθετήθηκε αβασάνιστα από ορισμένους Έλληνες συγγραφείς, οι οποίοι, προσπαθώντας τελευταίως να παρουσιάσουν όλα τα ζητήματα που αναφέρονται στο πεδίο της “απάτης περί την πρόσληψη” και να αποτυπώσουν τις επιμέρους νομολογιακές τάσεις, την εμφάνισαν ως περίπου αυτονομία²⁷.

β) Πέρα από το γεγονός ότι είναι απορίας άξιον γιατί αντίστοιχη επίκληση της *οικονομικής αρχής nemo tenetur se ipsum accusare* δεν είχε γίνει παλαιότερα σε σχέση με την παραγραφή της εξ αμελείας ή εκ προθέσεως ανθρωποκτονίας, η αντιμετώπιση του σχετικού ζητήματος προϋποθέτει οπωσδήποτε την συνεκτίμηση μιας δογματικής διάστασης που έχει μείνει ανεπίτρεπτα παραγκωνισμένη: Οσάκις συντρέχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση αποτροπής ενός εγκληματικού αποτελέσματος, το ίδιον συμφέρον του δράστη να μην τιμωρηθεί υποχωρεί, αφού η έννομη τάξη αποβλέπει στην προστασία των τρίτων που κινδυνεύουν από το παρανόμως διαμορφωθέν οργανωτικό πεδίο του δράστη!²⁸ Ποιος θα ήταν, αλήθεια, πρόθυμος να δεχθεί ότι ένας οδηγός που παρασύρει με το αυτοκίνητό του κάποιον πεζό τραυματίζοντάς τον σοβαρά, *δεν οφείλει να παράσχει κάθε βοήθεια στον τραυματισθέντα*, απλώς και μόνο επειδή από την παροχή της βοήθειας (π.χ. την ειδοποίηση των πρώτων βοηθειών ή/και της αστυνομίας) διατρέχει τον κίνδυνο να διωχθεί ποινικώς για παραβίαση του Κ.Ο.Κ. ή για ανθρωποκτονία εξ αμελείας ή ακόμη χειρότερα για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως;²⁹

4. Η προαναφερθείσα (υπό Β.1.) ερμηνευτική κατασκευή καθιερώθηκε να αποκαλείται “*θεωρία της διευρυμένης συμπεριφοράς*”³⁰ και εφαρμόστηκε στους κόλπους της νομολογίας μας σε σχέση τόσο με την ανθρωποκτονία εξ αμελείας³¹ όσο και με την “απάτη περί την πρόσληψη”³². Ωστόσο, η εφαρμογή της θε-

26. Βλ. π.χ. ΤρΕφΚαΚΘεσ 1797/2017 ΠοινΔικ 2018, 292· ΣυμβΕφΑθ 1762/2017 ΕισΠρωτ Μ. Γκανέ ΠοινΧρ 2018, 396 = ΠοινΔικ 2018, 298.

27. Έτσι π.χ. οι: Μέτος, Πλαστά πιστοποιητικά και διορισμοί στο Δημόσιο, ΠοινΔικ 2018, σ. 613 κ.ε., 619· Βρυνιώτης, Πρόσληψη στο Δημόσιο με πλαστό τίτλο σπουδών, ΠοινΔικ 2018, σ. 1114 κ.ε. 1117.

28. Αυτή η σκέψη απηχεί την κρατούσα άποψη στην γερμανική επιστήμη: βλ. π.χ. ήδη Georgakis, *Hilfspflicht und Erfolgsabwendungspflicht im Strafrecht*, Leipzig 1938, σ. 25· LK-Tiedemann, 2012, § 263, Rdn. 75· NK-Kindhäuser, StGB, *2017, § 263, Rdn. 144· από την γερμανική νομολογία βλ. π.χ. BGHSt 3, 18, 19.

29. Επ’ αυτού βλ. Eser, *Strafrecht II*, 1980, σ. 82.

30. Ως προς αυτήν βλ. π.χ. Λίβο, Επί της παραγραφής του εξ αμελείας εγκλήματος, ΠοινΧρ 1995, σ. 858 κ.ε., ιδίως σ. 863, αριθμ. 10, όπου επισημαίνονται και οι λογικές ανακολουθίες της υπό εξέταση θεωρίας· ΣυστΕρμΠΚ-Παπαχαράλαμπος, 2005, άρ. 17, πλαισίω. 1· επίσης Καϊάφα-Γκμπάντι, εις: Καϊάφα-Γκμπάντι / Μπιτζιλέκη / Συμμεωνίδου-Καστανίδου, Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων, *2016, σ. 283 κ.ε., με περαιτέρω παραπομπές στην υποσ. 58. Ρητή αναφορά σε αυτήν περιέχεται και στο ανωτέρω δημοσιευμένο βούλευμα ΣυμβΕφΘρακ 39/2017 (ΕισΠρωτ Γ. Σκιαδαρέση), σ. Από την γερμανική επιστήμη βλ. π.χ. Welp, *Vorangegangenes Tun als Grundlage einer Handlungsäquivalenz der Unterlassung*, 1968, σ. 338. *Nota bene*: Στο παρόν υιοθετείται ο όρος “*θεωρία της διευρυμένης συμπεριφοράς*” (και όχι εκείνος της “*διευρυμένης θεωρίας της συμπεριφοράς*”, ο οποίος αποτελεί κατά λέξη μετάφραση του γερμανικού όρου “*erweiterte Tätigkeitstheorie*”), με το σκεπτικό ότι αποδίδει ακριβέστερα την σημασία του: στην ουσία δεν πρόκειται για μια διευρυμένη θεωρία αλλά για μια θεωρία που στηρίζεται στην οπτική της διευρυμένης συμπεριφοράς!

31. ΣυμβΕφΑθ 911/2002 ΕισΠρωτ Μ. Δέση ΠοινΧρ 2002, 726, με σχόλιο του γράφοντος· ως προς την ανθρωποκτονία εκ προθέσεως πρβλ. ΣυμβΕφΑθ 2512/2002 ΠοινΧρ 2003, 156, με αντίθ. ΕισΠρωτ Ε. Αντωννάκης. Για άλλες αποφάσεις βλ. τις παραπομπές του Ανδρουλάκη, ΠοινΔικ, ΓενΜ, ΙΙΙ. Συρροή-Παραγραφή, 2008, σ. 101, υποσ. 45.

32. ΤριμΕφΚαΚΠειρ 602/2016 ΝοΒ 66 (2018), 1514, 1517, όπου περαιτέρω παραπομπές στις αποφάσεις ΣυμβΕφΠειρ 145/2015 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) και ΣυμβΕφΕυβ 46/2016 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

ωρίας αυτής, η οποία αμφιρρέπει μεταξύ θεωρίας της συμπεριφοράς και θεωρίας του αποτελέσματος, αναζητώντας μια “χρυσή τομή” στο πρόβλημα της παραγραφής των εγκλημάτων αποτελέσματος-βλάβης, επάγεται μια διαφορετική συνέπεια για την “απάτη περί την πρόσληψη” απ’ ό,τι για την ανθρωποκτονία εξ αμελείας: Λόγω των μηνιαίων καταβολών του μισθού (και, αντιστοίχως, της συντάξεως) τίθεται ζήτημα πληρώσεως του κατ’ εξακολούθησιν εγκλήματος, αφού οι επιμέρους καταβολές μπορούν prima facie να ιδωθούν ως αυτοτελείς παραλείψεις-αποσιωπήσεις³³. Η συνέπεια αυτή διχάσε την επιστήμη μας:

α) Κάποιοι εκπρόσωποι της την αντιμετώπισαν θετικά, με το επιχείρημα ότι «με κάθε μηνιαία ανάληψη σύνταξης δημιουργείται νέα “επιφάνεια” προσβολής της περιουσίας του οργανισμού και αυτή δεν βρίσκεται συνεχώς στην εγκληματική κυριαρχία του δράστη», συνακόλουθα «μετά από κάθε προσβολή “ειρηνεύει” και παρέχει νέα επιφάνεια για ενδεχόμενες προσβολές του»³⁴.

β) Άλλοι, όμως, την αντιμετώπισαν αρνητικά, με το σκεπτικό ότι «η τυχόν αναγνώριση μιας παράλειψης για άρση της πλάνης του θύματος [...] τείνει σε μια οπωσδήποτε μη αποδεκτή δημιουργία ενός μορφώματος “διαρκούς εγκλήματος” απάτης»³⁵. Μάλιστα, η ένσταση αυτή υιοθετήθηκε και στην ανωτέρω δημοσιευόμενη ΑΠ 983/2018, όπου διαλαμβάνεται ότι: «όταν η εξαπάτηση είναι το αποτέλεσμα της θετικής ενέργειας της ψευδούς παράστασης, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνελίζεται με τη μορφή της παράλειψης άρσης της πλάνης του θύματος, ως ένα δήθεν έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στη μετατροπή κάθε στιγμιαίου εγκλήματος σε διαρκές και κάθε εγκληματική ενέργεια σε σύνθετη συμπεριφορά (ενέργειας και παράλειψης), που έχει ως συνέπεια η διάπραξή της να διαρκεί για όσο χρονικό διάστημα δεν επέρχονται ακόμη τα τελικά αποτελέσματά τους»³⁶. Ωστόσο, αυτή ακριβώς είναι η συνέπεια που επάγεται η αναγνώριση της προγενέστερης επικίνδυνης ενέργειας ως πηγής ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης. Κι όσο παραμένει αναγνωρισμένη, δεν μπορούμε να αποκηρύσσουμε το εγγενές χαρακτηριστικό της, δηλαδή την *ικανότητα της προγενέστερης ενέργειας να εξακολουθεί να διαρκεί* (“Fortdauernsvermögen”, κατά τον γερμανικό όρο που χρησιμοποίησε ο Ανδρουλάκης στην διδακτορική διατριβή του³⁷) σαν ένας “απόηχος” με έννομες συνέπειες.

33. Από την γερμανική νομολογία βλ. ήδη *SchöffGer Minden* ό.π. (υποσ. 13).

34. Αποστολίδου, ό.π., σ. 277· έτσι και *ΣυμβεφΘρακ* 39/2017, ό.π., σ. ... Θετικός και ο *Μυλωνόπουλος*, ό.π., 2016, σ. 510.

35. *Παπαδαμάκης*, Τα περιουσιακά εγκλήματα, Άρθρα 385-406Α ΠΚ, 2016, σ. 110. Αρνητική και η Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη, *ΠοινΧρ* 1979, σ. 518, δ. στ· πρβλ. *Μπιτζιλέκη*, Ο χρόνος ως στοιχείο διαμόρφωσης της ζημίας στα περιουσιακά αδικήματα, *ΠοινΧρ* 2002, σ. 481 κ.ε., 488, ο οποίος επισημαίνει ότι «πρόκειται για εγκλήματα στιγμιαίου μεν χαρακτήρα, όσον αφορά την εκτέλεσή τους, με αποτελέσματα όμως διάρκειας (εξελεκτικής)». Από την γερμανική επιστήμη πρβλ. την αρνητική θέση της *Esther Nazarian*, *Der Beginn der Strafverfolgungsverjährung – § 78a StGB*, 2010, σ. 44, 57 (μόνο, όμως, σε σχέση με την “απάτη περί την πρόσληψη”· σε σχέση με την “απάτη περί την απονομή της συντάξεως” βλ. κατωτέρω την υποσ. 62).

36. Αυτό ακριβώς είχε δεχθεί και το γερμανικό Ακυρωτικό στην από 9.1.1968 απόφασή του: *BGHSt* 22, 38, 39/40 = *JR* 1968, 345, με σχόλιο *Schröder*. Είναι δε χαρακτηριστική η θέση του προπολεμικού γερμανικού Ακυρωτικού, σύμφωνα με την οποία «η “απάτη περί την πρόσληψη” μπορεί να αποτελέσει κατ’ εξακολούθησιν έγκλημα, μόνο όταν ο δράστης προβαίνει σε νέες ψευδείς παραστάσεις, προκειμένου να διατηρήσει την θέση του που διατρέχει τον κίνδυνο να χαθεί» (*RGSt* 64, 33· η έμφαση του γράφοντος).

37. *Androulakis*, *Studien zur Problematik der unechten Unterlassungselikte*, 1963, σ. 217, ο οποίος, με αφορμή το παράδειγμα εκείνο όπου ο δράστης, ονόματι Γάιος, ανοίγει κατά λάθος την πόρτα της αμαξοστοιχίας και εν συνεχεία την αφήνει ανοιχτή

4. Το γεγονός ότι «οι μεταγενέστερες παραλείψεις απωθούνται» δεν εμποδίζει την αναβίωσή τους σε περίπτωση κατά την οποία η δεσπόζουσα διάταξη που τις απώθησε, i.e. η απάτη μέσω της ψευδούς παραστάσεως, αδυνατεί πλέον να εφαρμοσθεί, επειδή υπέκυψε σε παραγραφή³⁸. Αυτό είναι το νόημα της αρχής της *επικουρικότητας*, κατ’ εφαρμογήν της οποίας οι απωθηθείσες πράξεις βρίσκονται σε κυρωτική εφεδρεία, πάει να πει: «η επικουρική διάταξη θεωρείται ποινικά ανύπαρκτη, εφόσον όμως είναι ακόμη ενεργή η κύρια διάταξη», συνεπώς «η επικουρική [...] αποκτά ποινική σημασία [...], αν μείνει ανεφάρμοστη η κύρια διάταξη»³⁹.

5. Τόσο στην ανωτέρω δημοσιευόμενη ΑΠ 128/2018 όσο και στην καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας που προσβλήθηκε αναιρετικώς, ουδεμία μνεία έγινε στις δύο διαφορετικές διατάξεις που ρυθμίζουν το κατ’ εξακολούθησιν έγκλημα, δηλ. στην παρ. 1 και στην παρ. 2. Εφόσον, σύμφωνα με την προσβαλλομένη, τελέσθηκε το έγκλημα κατ’ εξακολούθησιν, θα ήταν εύλογο να είχε τεθεί ζήτημα σχετικά με το αν ο κατηγορούμενος *απέβλεπε* στην απόληψη του *συνολικού* ποσού των μισθών του· σε αυτήν, μάλιστα, την περίπτωση, γίνεται από την κρατούσα άποψη δεκτό ότι ο χρόνος παραγραφής αρχίζει από την ημέρα της τελευταίας πράξης⁴⁰, άρα σε ό,τι αφορά την “απάτη περί την πρόσληψη” από την ημέρα της καταβολής του τελευταίου μισθού⁴¹.

Σημειωτέον ότι είναι προβληματική η θέση που απαντά ενίοτε στη νομολογία μας, σύμφωνα με την οποία ο κατηγορούμενος που δι’ εξαπατήσεως πέτυχε να διορισθεί στο Δημόσιο *δεν είναι νοητό να σκόπευε* να προσπορίσει στον εαυτό του ως παράνομο περιουσιακό όφελος το *συνολικό ποσό των αποδοχών* που εν τέλει αποκόμισε, αν και επεδίωκε τον διορισμό του, εφόσον μεσολάβησαν *ασάθμητοι* παράγοντες, εξαιτίας των οποίων το όφελος εμφανιζόταν ως ένα απλώς ενδεχόμενο αποτέλεσμα. Επί παραδείγματι, στην υπ’ αριθμ. 1797/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακουρηγημάτων Θεσσαλονίκης⁴², έγινε δεκτό ότι δεν συντρέχει τέτοιος σκοπός, επειδή η μονιμοποίηση του κατηγορουμένου (δράστη της “απάτης περί την πρόσληψη”) στην Ελληνική Αστυνομία ήταν αβέβαιη, καθότι εξαρτημένη «από πολλούς άλλους ασάθμητους παράγοντες, ήτοι από την υπηρεσιακή του απόδοση κατά τη διάρκεια της πενταετίας, τη θετική αξιολόγηση των προσόντων του από το αρμόδιο Πρωτοβάθμιο ή Δευτεροβάθμιο Συμβούλιο Κρίσης Αστυφυλάκων, Αρχιφυλάκων και Ανθυλαστυνόμων, από την κατάσταση της υγείας του και την αρτιμελεία του» κ.λπ. Εν τούτοις, η εν λόγω ευμενής για τον κατηγορούμενο αξιολόγηση πάσχει, δεδομένου ότι για την κατάφαση του υπερχειλούς σκοπού που απαιτείται κατ’ άρ. 386 ΠΚ αρκεί σε *βουλητικό* επίπεδο να *επιδιώκει* ο δράστης το όφελος, *όντας άνευ σημασίας το γε-*

για να σκοτωθεί ο εχθρός του, σημειώνει ότι η ενέργεια του Γάιου “*επιζει*” ενσωματωμένη σε μια αιτιώδη γραμμή αβεβαιότητας, δηλ. σε έναν κίνδυνο.

38. Τούτο παραθεωρεί ο *Βρυνιώτης*, ό.π., σ. 1117.

39. *Μπιτζιλέκης*, εις: *Καϊάφα-Γκμπάντι / Συμμεωνίδου / Καστανίδου*, Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων, 2016, σ. 454. Πρβλ. και *Stratenwerth*, *Die Verjährung beim Unterlassungsdelikt*, FS-Riklin, 2007, σ. 245 κ.ε., 250· *Σταμάτης*, Η συρροή ποινικών νόμων εν γένει και η μη τιμωρητή προτέρα ή υστερά πράξις, 1967, σ. 92.

40. Βλ. π.χ. *Ανδρουλάκη*, ό.π., 2008, σ. 44· *Μυλωνόπουλο*, *ΠοινΔ*, *ΓενΜ* II, 2008, σ. 366· *Χαραλαμπίκη*, Σύνοψη *ΠοινΔ*, *ΓενΜ* II, 2012, σ. 339. Αλλιώς, όμως, η *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.π., σ. 289, σύμφωνα με την οποία «ο χρόνος της παραγραφής θα πρέπει να αρχίσει από την ημέρα εκείνης της επιμέρους πράξης, με την οποία συμπληρώνεται το κατά νόμο απαιτούμενο ποσό για τη μετάβαση από το πλημμέλημα στο κακούργημα».

41. Βλ. και *Otto*, *Schadenseintritt und Verjährungsbeginn*, FS-Lackner, 1987, σ. 723 κ.ε., σ. 722.

42. *ΠοινΔικ* 2018, 292.

γονός ότι το γνωστικό στοιχείο του δόλου του μπορεί να καλύπτει μόνο το ενδεχόμενο προσπορισμού του παράνομου οφέλους⁴³.

Γ. 1. Ειδικά επί της “απάτης περί την πρόσληψη” (ή, αντιστοίχως, επί της “απάτης περί την απονομή της συντάξεως”), η υιοθέτηση της θεωρίας της διευρυμένης συμπεριφοράς θα μπορούσε να κριθεί ότι δυσχερώς συμβιβάζεται προς την φύση του πράγματος, αφού μέσω αυτής παρέχεται η εντύπωση ότι η αρχική απατηλή συμπεριφορά του δράστη “κλωνοποιείται” σε πλήθος παραλείψεων-παρασιωπήσεων που εκτείνονται *ad infinitum*. Όπως σημειώνει γλαφυρά ο *Welp*⁴⁴, η κατασκευή αυτή έρχεται εν γένει αντιμέτωπη με την μομφή ότι παράγει απλώς ένα “σχολαστικό και αχρείαστο διπλόγραφο” [“pedantische und sinnlose Dublette”] της προηγηθείσας δράσης.

2. Το πρόβλημα αυτό καθίσταται ιδιαίτερος εμφανές, αν εφαρμοσθεί η –εν τω μεταξύ καθιερωθείσα σε επιστήμη και νομολογία⁴⁵– θεωρία της (συγκεκριμένης) περιοριστικής διακινδυνεύσεως που εξομοιώνεται με βλάβη⁴⁶, βάσει της οποίας στοιχειοθετείται τετελεσμένη απάτη ήδη σε ένα στάδιο όπου δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί η ανταλλαγή των ανισοβαρών παροχών μεταξύ εργοδότη και προσληφθέντος· συνεπώς, η “απάτη περί την πρόσληψη” είναι τετελεσμένη ήδη από την στιγμή της σύναψης της συμβάσεως⁴⁷. Σε αυτό το πλαίσιο, έχει υποστηριχθεί ότι η συγκεκριμένη μορφή απάτης, ούσα τετελεσμένη ήδη κατά το στάδιο της σύναψης της συμβάσεως, δεν είναι δυνατόν να διαρκεί μέχρι το στάδιο της εκπλήρωσής της· συνακόλουθα, η λήψη του συστηματικών καταβαλλόμενου χρηματικού ποσού είναι ανεδαφικό να αντιμετωπισθεί ως συνεχιζόμενη πραγμάτωση της αρχικής απάτης⁴⁸.

Βεβαίως, δεν πρέπει να διαφύγει την προσοχή μας ένα αλλόκοτο φαινόμενο: Αυτή η όχι άμοιρη προβλημάτων θεωρία, η οποία διαπλάσθηκε ώστε να μπορεί να τιμωρηθεί ο απατεώνας για τετελεσμένη απάτη ήδη σε μια πρώιμη φάση, χωρίς να χρειάζεται να διαπιστωθεί αν σε βάθος χρόνου θα εκπληρώσει την εκ της συμβάσεως απορρέουσα υποχρέωσή του, εν τέλει λειτουργεί επ’ ωφελεία του απατεώνα, αφού η “προμετατόπιση της βλάβης”⁴⁹ σημαίνει μοιραίως και “προμετατόπιση του χρόνου παραγραφής”⁵⁰

43. Αυτή είναι η απολύτως κρατούσα άποψη στην γερμανική επιστήμη: βλ. π.χ. *Matt/Renzikowski-Saliger*, ό.π., § 263, Rdn. 278, με περαιτέρω παραπομπές στην υποσ. 2151· *Wittig*, Die Absicht der rechtswidrigen Bereicherung, JA 2013, σ. 401 κ.ε., 402· *LK¹²-Tiedemann*, 2012, § 263, Rd. 249, όπου περαιτέρω παραπομπές· *Welzel*, Vorteilsabsicht beim Betrug, NJW 1962, σ. 21· βλ. και *Βαθιώτη*, Δόλος: Θεμελίωση και αποκλεισμός του στο Ποινικό Δίκαιο, ²2014, πλαισίωρ. 42 κ.ε.

44. Ό.π., σ. 321.

45. *BVerfG* NStZ 1998, 506, όπου περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία και θεωρία. Στην ελληνική νομολογία κρατεί, ως γνωστόν, η ακόλουθη διατύπωση: «Η απειλή περιουσιακής ζημίας θεωρείται βλάβη, όταν προκαλεί χειρότερηση της κατάστασης που υπάρχει κατά την τέλεση της πράξης» (*ΑΠ 917/2018· ΑΠ 586/2018· ΑΠ 310/2018· ΑΠ 1889/2017*). Από την ελληνική επιστήμη βλ. ιδίως *Ανδρουλάκη*, Ποινικαί Μελέται, 1972, σ. 301 κ.ε., 303, ο οποίος αναφέρεται στην θεωρία αυτή ως προϊόν της “οικονομικής εννοίας της περιουσίας”, σημειώνοντας ότι πρόκειται για την απλή διακινδύνευση «των δικαιωμάτων ή αγαθών προσώπου τινος», η οποία «έχει αντίκτυπον επί της ενεστώσης οικονομικής αυτού καταστάσεως»· *Σπινέλλη*, ό.π., σ. 390· *Μπέκα*, ό.π., σ. 278· *Μυλωνόπουλο*, ό.π., σ. 465· *Παπαδαμάκη*, ό.π., σ. 123.

46. Ο αντίστοιχος γερμανικός όρος είναι: “schadensgleiche Vermögensgefährdung”· επ’ αυτού βλ. π.χ. *Hefendehl*, Vermögensgefährdung und Expektanzen, 1994, σ. 323 κ.ε.

47. Έτσι και *BGHSt* 22, 38· σε αυτές τις περιπτώσεις χρησιμοποιείται ο γερμανικός όρος “Eingehungsbetrug”.

48. Βλ. π.χ. *Gössel*, Strafr, BT, Bd. 2: Straftaten gegen materielle Rechtsgüter des Individuums, 1996, § 21, Rdn. 184.

49. Για τον όρο αυτόν (γερμανιστί: “Vorverlagerung des Schadens”) βλ. *Arzt/Weber*, Strafr, BT, Vermögensdelikte (Kernbereich), ²1986, Rdn. 450.

50. Βλ. π.χ. την επισήμανση του *Schröder*, JR 1968, σ. 346, δ. στ·

Σημειώτεον ότι στο αυστριακό Ποινικό Δίκαιο η θεμελίωση τετελεσμένης απάτης μόνο με την σύναψη της συμβάσεως απορρίπτεται. Η τελευταία αντιμετωπίζεται απλώς ως ένα προστάδιο του συνολικώς απατηλού συμβάντος [“Vorstufe eines betrügerischen Gesamtgeschehens”] και, ως εκ τούτου, σε σχέση με αυτό το χρονικό στάδιο μόνο ευθύνη για απόπειρα απάτης μπορεί να καταφαθεί⁵¹.

3. Από την άλλη πλευρά, διαφορετικά απ’ ό,τι συμβαίνει στις συνηθείς περιπτώσεις απάτης, όπου το θύμα απολλύει άπαξ κάποιο περιουσιακό στοιχείο του, και η απώλεια αυτή απλώς παγιώνεται με το πέρασμα του χρόνου, στην “απάτη περί την πρόσληψη” (ή, αντιστοίχως, στην “απάτη περί την απονομή της συντάξεως”) το θύμα *απεμπολεί επανειλημμένως* τα χρήματά του. Μέσω των συστηματικών καταβολών, από τις οποίες προκαλείται κάθε φορά βλάβη στην περιουσία του, θα μπορούσε να πει κανείς ότι *ανανεώνεται ο σύνδεσμος με την αρχική απατηλή συμπεριφορά* του δράστη, με άλλα λόγια: *επανερχεται με ενάργεια στο προσκήνιο το έργο του απατεώνα*⁵². Επιπλέον, η δέσμευση με την ενοχική υποχρέωση καταβολής περιοδικών πληρωμών δεν βαραίνει από οικονομικής πλευράς τόσο πολύ όσο η υλοποίηση των εκάστοτε καταβολών. Η παραδοχή αυτή αποτελεί την ανάστροφη όψη της γενικώς παραδεδεγμένης θέσης ότι, και πάλι από οικονομικής πλευράς, η κατοχή ενός περιουσιακού στοιχείου έχει μεγαλύτερη αξία απ’ ό,τι η απλή αξίωση επί της αποκτήσεώς του⁵³. Αυτές οι διαπιστώσεις, όμως, επισκιάζονται από την παγιωμένη θέση της αρεοπαγитικής νομολογίας ότι κα’ εξακολουθήσιν μπορεί να τελείται μια απάτη, μόνο «αν κάθε επιζήμια για τον παθόντα πράξη είναι αποτέλεσμα *χωριστής πλάνης του εξαπατηθέντος*, που προκλήθηκε από *χωριστή απατηλή συμπεριφορά* του κατηγορουμένου»⁵⁴, σε αυτό δε το πλαίσιο αξιώνεται από τον Άρειο Πάγο να προσδιορίζεται *in concreto* σε τι συνίστανται οι επιμέρους ψευδείς παραστάσεις.

III. Α. Δυστυχώς, ουδείς εκ των ανωτέρω προβληματισμών ελήφθη υπ’ όψιν στην ανωτέρω δημοσιευόμενη *ΑΠ 128/2018*, όπου περιέχεται απλώς η εξής ολιγόλογη διαπίστωση: «ο αληθής όμως χρόνος τελέσεως της αξιολογούμενης πράξεως ήταν η 12/6/2007, κατά τον οποίο, κατά τις παραδοχές της προσβαλλόμενης, *παρέστησε ψευδώς* στους υπαλλήλους [...] ότι είναι απόφοιτος του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου [...] Η απατηλή του συμπεριφορά εκδηλώθηκε άπαξ την 12.6.2007 και όχι εξακολουθητικά, που εκδηλώνονταν μετέπειτα (1/11/2009-2014) οι επιζήμιες για τον Δήμο ... συνέπειες της αξιολογούμενης πράξεώς του [Σ.Σ.: έτσι ακριβώς στο πρωτότυπο]». Βεβαίως, αυτή η επιχειρηματολογική λιτότητα οφείλεται και στο σκεπτικό της προσβαλλόμενης, από το οποίο απουσιάζει οιαδήποτε αναφορά σε πλείονες παραπλανήσεις που διαδέχθηκαν την αρχική ψευδή παράσταση· η κατ’ εξακολουθήσιν απάτη αντιμετωπίσθηκε αποκλειστικώς ως συνέπεια «των ως άνω περιγραφόμενων απατηλών παραστάσεων», καίτοι η ψευδής παράσταση έχωρησε μόνο άπαξ!

Asholt, Verjährung im Strafrecht. Zu den theoretischen, historischen und dogmatischen. Grundlagen des Verhältnisses von Bestrafung und Zeit in §§ 78 ff., 2016, σ. 552/553.

51. Επ’ αυτού βλ. *Kienapfel*, Grundriß des österreichischen Strafrechts, BT, II. Delikte gegen Vermögenswerte, ²1988, § 156, Rdn. 196. Πάντως, και στην γερμανική επιστήμη υπάρχουν αμφισβητικές ή αρνητές της επίμαχης θεωρίας· βλ. π.χ. τις παραπομπές εις: *Jerouschek/Koch*, Zur Neubegründung des Vermögensschadens bei »Amterschleichungen«, GA 2001, σ. 273 κ.ε., 278, υποσ. 29· επικριτικός ήδη ο *Sauer*, System des Strafrechts, BT, 1954, σ. 91.

52. Η σκέψη αυτή ανάγεται στον *Schmitz*, Unrecht und Zeit. Unrechtsquantifizierung durch zeitlich gestreckte Rechtsgutsverletzung, 2001, σ. 232.

53. Επ’ αυτού βλ. *Kühl*, Zum Verjährungsbeginn bei Anstellungs- und Rentenbetrug, JZ 1978, σ. 549 κ.ε., 553.

54. Βλ. π.χ. τις ανωτέρω δημοσιευόμενες: *ΑΠ 1074/2018*, *ΑΠ 983/2018*, *ΑΠ 420/2018* (βλ. και *ΑΠ 824/2017*).

Β. Στην ανωτέρω φειδωλή παραδοχή, σε συνδυασμό με την ανεπεξέργαστη μνεία περί της στοιχειοθετήσεως κατ' εξακολούθησιν απάτης στην μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού της προσβαλλομένης⁵⁵, εμφωλεύει ο κίνδυνος να εμφανισθεί ο χρόνος παραγραφής της "απάτης περί την πρόσληψη" ως πρόβλημα αυτονοήτως λελυμένο. Και τούτο, παρότι για το συναφές ζήτημα της παραγραφής επί επελεύσεως θανάτου συνεπεία παραβιάσεως των κανόνων της οικοδομικής, ο νομοθέτης μετέπλασε το άρ. 286 ΠΚ από έγκλημα συγκεκριμένης σε έγκλημα αφηρημένης διακινδυνεύσεως, εμπλουτίζοντάς το με δύο μορφές εκ του αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος (άραγε, πόσα ακόμη τέτοια εγκλήματα θα πρέπει να προστεθούν στον Ποινικό μας Κώδικα;), ενώ ταυτοχρόνως θέσπισε ειδική ρύθμιση για την παραγραφή των τελευταίων, ώστε ο χρόνος παραγραφής να αφητηριάζεται από την επέλευση του βαρύτερου αποτελέσματος, με απώτατο, ωστόσο, όριο τα 25 έτη⁵⁶.

Με τον τρόπο αυτόν, ο νομοθέτης υπονόησε ότι η θεωρία της διευρυμένης συμπεριφοράς αποτελεί μάλλον μια *doctrina non grata*, ταυτοχρόνως όμως παρέλειψε να αναζητήσει λύση για το αντίστοιχο πρόβλημα της παραγραφής στην "απάτη περί την πρόσληψη" ή στην "απάτη περί την απονομή της συντάξεως" – εξαιρετικά αμφίβολο, βεβαίως, αν η παράλειψη αυτή ήταν συνειδητή. Έτσι παρουσιάσθηκε ανακόλουθος και εκτεθειμένος σε μια προφανή αξιολογική αντινομία: Διόρθωσε με τον χρόνο της παραγραφής σε σχέση με την επέλευση της βλάβης της ζωής, άφησε όμως αδιόρθωτο τον αντίστοιχο χρόνο σε σχέση με την βλάβη της περιουσίας, μολονότι οι δύο αυτές μορφές βλάβης έχουν κοινό παρονομαστή την χρονική απόστασή τους από την εκδήλωση της επίμαχης συμπεριφοράς. Το τίμημα, λοιπόν, των εμβαλλωματικών λύσεων είναι η έλλειψη δογματικής συνοχής⁵⁷.

Γ. 1. Στον αντίποδα του Έλληνα, ο Γερμανός νομοθέτης θέλησε να λύσει κεντρικά και όχι αποσπασματικά το πρόβλημα της παραγραφής, εγκαταλείποντας (ήδη από το 1975) την παρόμοια προς την ημετέρα ρύθμιση (άρ. 112 ΠΚ) του χρόνου ενάρξεως της παραγραφής. Ειδικότερα, στο άρ. 78a εδ. α' γερμΠΚ προέβλεψε ότι «η παραγραφή αρχίζει μόλις η πράξη αποπερατωθεί [beendet]»⁵⁸.

55. Βλ., όμως, την ΑΠ 983/2018, όπου προσδιορίζεται πότε συντρέχει όχι μόνο η κατ' εξακολούθησιν απάτη, αλλά ειδικότερα και η "απάτη περί την πρόσληψη": «επί απάτης που συνεπάγεται περιοδικές καταβολές εκ μέρους του εξαπατηθέντος, συνιστάμενες στη χωρίς υποχρέωση καταβολή ενός επιδόματος ή μισθού δεν συντρέχει περίπτωση κατ' εξακολούθηση τέλεσης της απάτης, αφού, για να υπάρξει εξακολουθούν έγκλημα, θα πρέπει να διαπράττεται κάθε φορά μια νέα αυτοτελής απάτη».

56. Ο αριθμητικός προσδιορισμός των 25 ετών (άραγε κατ' αναλογία προς το απώτατο όριο έκτισης της συνολικής ποινής καθιέρεως κατ' άρ. 94 παρ. 1 εδ. τελευταίο;), αν μη τι άλλο ξενίζει. Πρβλ. την καταληκτική θέση των *Wolters/Beckschäfer*, ό.π., σ. 153, ότι «ουδείς πρέπει να φέρει ευθύνη για μια πράξη που τέλεσε προ τριακονταετίας». Υπέρ του χρονικού περιορισμού και ο *Ανδρουλάκης*, ό.π., σ. 102, ο οποίος, σε περίπτωση νομοθετικής παρέμβασης κατά το πρότυπο του γερμανικού ΠΚ, προτείνει να θεωρείται η παραγραφή «πάντοτε συμπληρωμένη ύστερα από χρόνο τουλάχιστον ίσο προς τον χρόνο διάρκειας της αναστολής της παραγραφής κατά το άρθρο 113 § 3 ΠΚ». Για την μέριμνα που έχει λάβει ο αυστριακός νομοθέτης βλ. άρ. 58 παρ. 1 αυστρΠΚ, καθώς και την μελέτη της *Christina Juhász*, *Wiederaufleben der Verjährungsfrist bei "verspätetem" Erfolgseintritt?*, JBl 2011, σ. 2011, σ. 214 κ.ε.

57. Πρβλ. την εύστοχη επισήμανση της *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.π., σ. 298, περί ανάγκης τηρήσεως μιας «γενικότερης εσωσυστηματικής συνέπειας», όταν κατά την ρύθμιση της παραγραφής «εισάγονται παρεκκλίσεις».

58. Πρβλ. *Ανδρουλάκη*, ό.π., 2008, σ. 100, υποσ. 40, σύμφωνα με τον οποίο ο όρος "beendet" του άρ. 78a γερμΠΚ πρέπει να μεταφραστεί ως "περατωθεί", η δε "περάτωση της πράξης" δεν συμπίπτει με την ουσιαστική αποπεράτωση του εγκλήματος.

α) Επί τη βάσει αυτής της ρυθμίσεως⁵⁹, η κρατούσα άποψη στην γερμανική επιστήμη δέχεται ότι η "απάτη περί την πρόσληψη" είναι αποπερατωμένη με την λήψη του τελευταίου μισθού (αντιστοίχως η "απάτη περί την απονομή της συντάξεως" με την λήψη της τελευταίας συντάξεως) και άρα από τούτη την στιγμή άρχεται ο χρόνος της παραγραφής⁶⁰.

β) αα) Στην γερμανική νομολογία, ωστόσο, τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα: Κατά το σκεπτικό της αποφάσεως BGSt 27, 342, «η απάτη είναι μεν τετελεσμένη με την επέλευση κάποιας περιουσιακής βλάβης, πλην όμως είναι αποπερατωμένη, αφ' ης στιγμής και μόνο επέλθει το τελευταίο επιμέρους αποτέλεσμα [letzter Teilerfolg]»· συνακόλουθα, στην "απάτη περί την απονομή της συντάξεως" «για την έναρξη της προθεσμίας της παραγραφής κρίσιμη είναι η ημέρα της τελευταίας καταβολής της συντάξεως». Δεν πρέπει, ωστόσο, να παροραθεί ότι στην συγκεκριμένη απόφαση έμεινε ανοικτό το ζήτημα αν με τον ίδιο τρόπο θα πρέπει να προσδιορισθεί και ο αντίστοιχος χρόνος ενάρξεως της παραγραφής επί της "απάτης περί την πρόσληψη", δεδομένου ότι ως προς αυτήν τόσο το ομοσπονδιακό όσο και το προπολεμικό Ακυρωτικό⁶¹ είχαν αποφανθεί ότι *κρίσιμος είναι ο χρόνος της σύναψης της συμβάσεως, άλλως της πρόσληψης*. Έτσι, όμως, φαίνεται να εφαρμόζονται "δύο μέτρα και δυο σταθμά" σε περιπτώσεις απάτης με ανάλογη δομή⁶².

ββ) Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί ότι, σε αντίθεση με την συνήθη θέση της ελληνικής νομολογίας επί τη βάσει της οποίας η έναρξη της προθεσμίας παραγραφής για την "απάτη περί την απονομή της συντάξεως" τοποθετείται στην ημέρα ολοκλήρωσης της ψευδούς παραστάσεως συνεπεία της οποίας απονεμόταν η σύνταξη στον μη νόμιμο δικαιούχο, τα γερμανικά δικαστήρια –επί ισχύος του άρ. 67 παρ. 4 γερμΠΚ– δέχονταν παγίως ότι η προθεσμία της παραγραφής άρχιζε από την πληρωμή της σύνταξης του τελευταίου μήνα⁶³.

Σχετικά, όμως, με την μάλλον κρατούσα άποψη ότι ο επίμαχος όρος συνδέεται πράγματι με την θεωρία της ουσιαστικής αποπερατώσεως [materielle Beendigung], η οποία διακρίνει την φάση αυτή από εκείνη της τυπικής τελειώσεως [formelle Vollendung] του εγκλήματος βλ. *Dallmeyer*, *Tatbeendigung und Verjährungsbeginn bei Steuerdelikten – Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom nachtatbestandlichen Unrecht*, ZStW 124 (2012), σ. 711 κ.ε., 713/714· *Sch/Sch-Bosch*, StGB, ³⁰2019, § 78a, Rdn. 2· *NK-Saliger*, StGB, ⁵2017, § 78a, Rdn. 7. Βλ. ήδη *Λίβο*, ό.π., σ. 862, αριθμ. 7.

59. Υπέρ της εισαγωγής αντίστοιχης ρυθμίσεως και στο δικό μας ποινικό σύστημα τάσσεται ο *Λίβος*, ό.π., σ. 864, αριθμ. 11.

60. Βλ. π.χ. *Jeschek*, *Wesen und rechtliche Bedeutung der Beendigung der Straftat*, FS-Welzel, 1974, σ. 683 κ.ε., 693· *Hau*, *Die Beendigung der Straftat und ihre rechtlichen Wirkungen*, 1974, σ. 110· *NK-Saliger*, § 78a, Rdn. 12· *Lackenr/Kühl*, StGB, ²⁹2018, § 78a, Rdn. 4· *Sch/Sch-Bosch*, ό.π., § 78a, Rdn. 4· *Fischer*, StGB, ⁶⁶2019, § 78a, Rdn. 9· *MüKo-Hefendehl*, ³2019, § 263, Rdn. 955.

61. BGHSt 22, 38· RGSt 64, 33.

62. Βλ. την σχετική κριτική από τον *Schröder*, *Probleme strafrechtlicher Verjährung*, FS-Gallas, 1973, σ. 329 κ.ε., 334· πρβλ. επίσης *Schmitz*, ό.π., 2001, σ. 232. Πρβλ., όμως, την επιχειρηματολογία της *Nazarian*, ό.π., σ. 56 κ.ε., η οποία δέχεται ότι μόνο στην "απάτη περί την απονομή της συντάξεως" ξεκινά ο χρόνος της παραγραφής από την τελευταία καταβολή της συντάξεως· τούτο, επειδή θεωρεί ότι μέχρι εκείνη την ημέρα ο δράστης βαρύνεται με καθήκον αποκάλυψης της αληθείας, εκπηγάζον από το άρ. 60 παρ. 1 αριθμ. 2 του Κώδικα Κοινωνικής Προνοίας [Sozialgesetzbuch], όπου προβλέπεται η υποχρέωση αμελλητί γνωστοποιήσεων των μεταβολών που επέρχονται σε όσες σχέσεις είναι σημαντικές για την καταβολή της υπό εξέταση κοινωνικής παροχής (σε σχέση με αυτήν την υποχρέωση πρβλ. το σχόλιο του γράφοντος υπό την ΑΠ 1759/2016 ΠοινΧρ 2018, 108, 111, υπό ΙΙ.Γ.1.).

63. Βλ. π.χ. BGHSt 11, 345, 347· OLG Stuttgart MDR 1970, 64· OLG Köln MDR 1957, 171· βλ. και RGSt 62, 418. Πρβλ. το ανωτέρω δημοσιευμένο βούλευμα *Συμβεφθρακ 39/2017* (ΕισΠρωτ. Γ. Σκιαδάρεση), σ. ...

2. Με την διαφορετική ρύθμιση του χρόνου της παραγραφής που επέφερε η θέσπιση του άρ. 78α γερμΠΚ στα εγκλήματα αποτελέσματος-βλάβης περιορίστηκε σημαντικά (μολονότι δεν εξέλιπε⁶⁴) το νόημα να συνεχισθεί στο γερμανικό Ποινικό Δίκαιο η συζήτηση για την παραγραφή που άνθισε επί εδάφους του προϊσχύσαντος άρ. 67 παρ. 4 γερμΠΚ, σύμφωνα με το οποίο η παραγραφή άρχιζε «την ημέρα κατά την οποία τελέσθηκε η πράξη, όντας αδιάφορο το χρονικό σημείο της επέλευσης του αποτελέσματος».

Δεδομένου, όμως, ότι το δικό μας άρ. 112 ΠΚ –κατά τα προεκτεθέντα, παρεμφερές προς την προϊσχύσασα διάταξη του γερμανικού ΠΚ– έμεινε μέχρι σήμερα αλώβητο (ως εάν ήτο ένα είδος “ταμπού” η ριζική τροποποίησή του), ο πολύτιμος διάλογος που έλαβε χώρα στην Γερμανία για την έναρξη της παραγραφής τόσο της “απάτης περί την πρόσληψη” [“Anstellungsbetrug”] όσο και της “απάτης περί την απονομή της συντάξεως” [“Rentenbetrug”] είναι το δίχως άλλο αξιοσημείωτος και στο ελληνικό Ποινικό Δίκαιο.

Όπως ήδη σημειώθηκε εισαγωγικώς, τα πορίσματα αυτού του διαλόγου, όχι μόνο σε σχέση με το πρόβλημα της παραγραφής αλλά και με το όχι λιγότερο δυσχερές πρόβλημα της θεμελίωσης περιουσιακής βλάβης, προτίθενται να τα αποτυπώσω στο πλαίσιο προσεχούς μονογραφίας. Μέχρι να συμβεί αυτό, ας τροφοδοτούν τους περί παραγραφής προβληματισμούς μας δύο αντικρουόμενες θέσεις που είχαν διατυπωθεί ήδη προ 60 ετών.

α) Το 1958 ο Γερμανός Εισαγγελέας *Wilfried Oppre*⁶⁵ σημείωνε: «Μπορεί να φαίνεται παράδοξο» να έχει παραγραφεί μια “απάτη περί την πρόσληψη” της οποίας η μεν σύναψη συμβάσεως ανατρέχει στο μακρινό παρελθόν, η δε βλάβη συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, αλλά τελικώς αυτό είναι το έπαθλο που περιμένει όποιον απατεώνα κατάφερε να διατηρήσει κρυφή την πράξη του για μεγάλο χρονικό διάστημα!»

β) Το 1959, όμως, ο δικός μας Εισαγγελέας Άγγελος Μπουρόπουλος αντιπρότεινε για την έναρξη της παραγραφής επί των “ουσιαστικών εγκλημάτων” τα εξής⁶⁶: «είνε πρόδηλον το εκ της μονομερούς λήψεως υπ’ όψιν του άρθρου 17 προκύπτον άτοπον, προσκρούον και εις το περί δικαίου συναίσθημα, ν’ αρχίση ή και να συμπληρωθή η παραγραφή πριν ή η αμελής συμπεριφορά καταστή αξιόποινος, δηλαδή πριν ή υπάρξη εγκλημα. Διά τούτο πρέπει να ληφθή υπ’ όψιν πρωτίστως ουχί η περί ορισμού χρόνου τελέσεως της πράξεως διάταξις του άρθρου 17, αυτή και μόνη, αλλ’ εν συνδυασμῷ προς την ρητήν εν άρθρου 112 έκφρασιν “... η αξιόποινος πράξις” και προς το άρθρον 111, όπερ ορίζει τον χρόνον παραγραφής του εγκλήματος, ήτοι της αξιοποιήτου πράξεως. Εκ του συνδυασμού των διατάξεων τούτων συνάγεται αβιάστως ότι διά την έναρξιν του χρόνου της παραγραφής σκοπεΐται ο χρόνος, καθ’ ον ο υπαίτιος προέβη εις την καθ’ εαυτήν αξιοποιήτου ενέργειαν ή παράλειψιν»⁶⁷.

64. Βλ. την μελέτη του *Otto*, όπως παραπέμπεται ανωτέρω στην υποσ. 41.

65. Στο δισέλιδο άρθρο του με τίτλο “Verjährung bei Anstellungs- und Rentenbetrug”, *NJW* 1958, σ. 1909, 1910 (η έμφαση του γράφοντος).

66. ΕρμΠΚ, Τόμ. Α΄, 1959, σ. 298 (για εύστοχη επίκληση κάνει λόγο ο *Ανδρουλάκης*, ό.π., 2008, σ. 99)· βλ. και *Κορφιάτη*, Η έναρξις του χρόνου της παραγραφής ιδία επί των ουσιαστικών εγκληματικών πράξεων, *NoB* 1964, σ. 577 κ.ε., 580, ο οποίος, όμως, προφανώς εκ παραδρομής αναφέρει ότι «το ημέτερον Δίκαιον “πλεονεκτεί” του Γερμανικού, καθ’ όσον, ενώ αμφοτέρα κέκτηνται τας του αυτού περιεχομένους διατάξεις (παρ. 4 άρθρ. 67 StGB – 17 Πν. Κ.), το ημέτερον έχει και την ειδικήν διάταξιν του άρθρ. 112 Πν. Κ.» αληθές είναι το μεν άρ. 112 ελλΠΚ αντιστοιχεί στο προϊσχύσαν άρ. 67 παρ. 4 γερμΠΚ, το δε άρ. 17 ελλΠΚ αντιστοιχεί στο προϊσχύσαν άρ. 7 (ισχύον: άρ. 8) γερμΠΚ.

67. Η πρόταση *Μπουροπούλου* συσχετίζεται, βεβαίως, με την αντίστοιχη “διορθωτική ερμηνεία” [“berichtigende Auslegung”] που είχε καθιερωθεί από την κρατούσα γνώμη στην γερμανική επιστή-

γ) Αν τροποποιήσουμε ελαφρώς την σκέψη του *Μπουρόπουλου*, εστιάζοντας στην διατύπωση του άρθρου 112 (αλλά αφήνοντας στο περιθώριο εκείνη του άρ. 17 ΠΚ⁶⁸), μπορούμε να θέσουμε τρία κρίσιμα ερωτήματα, των οποίων η απάντηση σκιαγραφήθηκε μεν στις προεκτεθείσες σκέψεις του παρόντος αλλά σίγουρα χρήζει περαιτέρω αναλύσεως:

Πρώτον, έχει διαπραχθεί η απάτη, δηλαδή έχει πληρωθεί η νομοτυπική υπόστασή της, με μόνη την τέλεση της πράξης εξαπατήσεως ή πρέπει να ληφθεί οπωσδήποτε υπ’ όψιν και η περιουσιακή διάθεση-βλάβη του θύματος, και διη σε όλη της την διάσταση;

Δεύτερον, πρέπει ο χρόνος τέλεσης της πράξης να ταυτίζεται απαραίτητως με τον χρόνο έναρξης της παραγραφής;

Και τρίτον, μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει “ξεθωριάσει” η απαξία της συμπεριφοράς του απατεώνα, με άλλα λόγια ότι “ανήκει πλέον στην ιστορία”, ώστε να κρίνεται αποδυναμωμένη η ανάγκη τιμώρησής του, όταν οι περιουσιακές απώλειες είναι τόσο “νωπές”, όπως στην “απάτη περί την πρόσληψη”;⁶⁹

Για όποιον η απάντηση σε τέτοια ερωτήματα ανήκει στα “ψιλά γράμματα”, υπάρχει η εύκολη λύση: να οχυρωθεί πίσω από τα δήθεν αυτονοήτως ισχύοντα μηρυκάζοντας και –στην καλύτερη περίπτωση– τακτοποιώντας ανά κατηγορίες τις δεκάδες αποφάσεις που έχουν εκδοθεί στην ποινική νομολογία μας για το ζήτημα της παραγραφής του εγκλήματος της απάτης και ειδικότερα της “απάτης περί την πρόσληψη” (ένα μικρό αλλά αντιπροσωπευτικό δείγμα της πλούσιας επί του θέματος νομολογίας αποτυπώνεται στις ανωτέρω δημοσιευόμενες αποφάσεις). Άλλωστε, αυτό φαίνεται να επιτάσσει το χρεοκοπημένο “πνεύμα των καιρών”: να είμαστε απλώς “φωτογράφοι” και “αρχαιοθέτες” της άλλοτε καλής και άλλοτε κακής νομολογίας. Όποιος, βεβαίως, λειτουργεί κατ’ αυτόν τον τρόπο, εξαπατά τον ίδιο του τον εαυτό, νομίζοντας ότι βρίσκεται αγκυροβολημένος στο “ήσυχο λιμάνι της ημιμάθειάς του” και, ταυτοχρόνως, εθελοτυφλώντας μπροστά στον “ωκεανό της ακατάκτητης γνώσης”.

μη επί ισχύος του άρ. 67 παρ. 4 γερμΠΚ, προκειμένου να αποφευχθεί το παράδοξο φαινόμενο να μπορεί να παραγραφεί μια πράξη προτού καταστεί αξιόποινη (για παραδοξότητα έκανε λόγο και στο πλαίσιο του ελβετικού Ποινικού Δικαίου ο *Walder*, *Probleme bei Fahrlässigkeitdelikten*, *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins* 104 [1968], σ. 161 κ.ε., 187, με αφορμή την αντίστοιχη ρύθμιση του προϊσχύσαντος άρ. 70 παρ. 1 ελβΠΚ, σύμφωνα με το οποίο «η παραγραφή αρχίζει από την ημέρα που ο δράστης εκτελεί την αξιόποινη δράση [die strafbare Tätigkeit ausführt]» – έτσι και το ισχύον άρ. 98 παρ. 1)· η μομφή, ωστόσο, της *contra legem* ερμηνείας –δεδομένου του αυθεντικού ορισμού του χρόνου τελέσεως στο προϊσχύσαν άρ. 7 (ισχύον: άρ. 8) γερμΠΚ (πρβλ. άρ. 17 ελλΠΚ)– ήταν αναπόφευκτη (ο *Ανδρουλάκης*, ό.π., *ΠοινΧρ* 1965, σ. 336, έκανε λόγο για «βιασμό του νόμου βάσει ενός αδικαιολογήτου δογματισμού *Doctrinarismus*»). Επ’ αυτού βλ. π.χ. και *Asholt*, ό.π., σ. 509.

68. Έτσι ήδη ο *Λίβος*, ό.π., σ. 864, αριθμ. 11· πρβλ. την επισήμανση της *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.π., σ. 283, υποσ. 55.

69. Επ’ αυτού βλ. *Sabine Gleß*, *Zeitliche Differenz zwischen Handlung und Erfolg – insbesondere als Herausforderung für das Verjährungsrecht*, *GA* 2006, σ. 689 κ.ε., 691. Πρβλ. *Schmitz*, ό.π., σ. 229, ο οποίος θέτει επί τάπητος το ερώτημα μήπως η τιμωρητική ανάγκη της πολιτείας δεν αποδυναμώνεται για όσο χρονικό διάστημα βάνει επιπεινομένη η απαξία του αποτελέσματος, αφού δυσχερώς μπορεί να θεωρηθεί ότι σε τέτοιες περιπτώσεις έχει αποκατασταθεί η διασαλευθείσα δικαιοκή ειρήνη.